

Haris Andrea

„et Deo consecrat” — A Mária felajánlás ikonográfiája és a tétszentkúti templom oltárképe

„Ahogyan él az Úr az én Istenem, hogyan én szülni fogok, akár a férfi, akár az asszony nemből valót, aján-dékul ajánlom fel én őt az Úrnak, az én Istenemnek és legyen az ő szolgálja életének minden napján.”¹ Szent Anna fogadalmát a második században keletkezett — minden későbbi Mária-legenda forrása —, Jakab ősevangéliuma (Protoevangelium Iacobi) örökölte meg. A csodálatos fogantatásért felajánlott devóció a Szűz élettörténetében összekapcsolódott a gyermek tizen-négy éves koráig tartó templomi neveltetésével; a felajánlás jelenet nem vált a születés történet gondolati részévé, így képi megfogalmazás nélkül maradt, de a mariológiai ciklusokon gyakorta és szívesen ábrázolták a legenda számos elemét. A Joachim álma, a házaspár találkozása az Aranykapunál, Mária születése, Bemutatás a templomban jeleneteknek korán kialakult és megszilárdult az ikonográfiai típusa. Mária születését mindig tárgyakban gazdag belső enteriőrökben jelenítették meg. Anna általában a kép háttérében, horizontálisan vagy átlósan elhelyezett ágyában fekszik, segítőtől körülveve. Az előtérben, ugyancsak szolgálók gondoskodnak az újszülöttről, leggyakrabban a fürdetés jeleneténél. A képeken meg-megjelenik a bölcső, ezzel is hangsúlyozva, hogy itt semmiképp sem a „jászolba született” kis Jézust, hanem Máriát látjuk.² A születés-ábrázolásoknak az apa, Joachim, nem feltétlenül szereplője, bár alakja gyakran feltűnik a képeken, de szinte csak kívülállóként; legfeljebb szemlélője az eseményeknek.³ A tétszentkúti búcsújáró-templom azonban egy olyan, 18. század közepén készült, Mária születése oltárképet őriz, amely teljesen nélkülözi a cselekményt, a zsánerjelenteket vagy a belső enteriőrt. Ezen a festményen csak a két szülőnek és Máriának az égiekre figyelő, velük kapcsolatot kereső és találó együttlése látható. A születésre csak a bepólyált csecsemő és bölcsője utal. A narráció elmarad, helyette a mirákulum tölti be a képet (1. kép).

Mária születésének történetét látjuk az ábrázoláson, de itt mégsem egy újabb Mária kultusz megfogalmazásával találkozunk, hanem a Szent Anna tisztelethez kapcsolódó barokk vallásos irodalom vizuálisan kifejezett tartalmával szembesülünk.⁴ A jezsuita rendnek jelentős szerepe volt Anna újkori kultuszának kivirágzásában, legendájának kiteljesítésében, amelyet Közép-Európában a Habsburg-ház is hathatósan támogatott. 1694-ben, a bécsi jezsuiták Szent Anna templomában, I. Lipót és felesége Eleonóra, Szent Anna Társulatot alapított, hálaadó felajánlásul azért, mert a trónörökös, a későbbi I. József, hosszú várakozás után Anna napján megszületett.⁵ A bécsi templom maradt a családi élet és gyermekáldás nagy patrónájának egyik fontos kultuszközpontja, amelynek rangját csak erősítette, hogy 1743-ban Mária Anna portugál királyné, I. Lipót lánya, Szent Anna kézereklyéjét adományozta

a templomnak.⁶ A bécsi udvar által felállított kongregáció szellemisége a hazai főúri körökben is hamar követendő példává vált. Az első hazai Szent Anna Társulatot, nem sokkal a bécsi után, 1701-ben, a Szepes megyei Kluknón, Kollonics Lipót esztergomi érsek alapította.⁷ A divék-ujfalusi Ujfalusi bárói családból származó Ujfalusi Judit, a nagyszombati klarissza zárda főnökhasszonya, 1712-ben *Makula nélkül való tükrök* címen, cseh nyelvből fordított, általa írt részekkel kiegészített könyvet jelentetett meg,⁸ melyben Mária születését így meséli el: „Es ottan mingyárt nagy Angyali musika lött, az kik vigan ugy énekeltek. [...] hogy az Angyali karok le szálván egy mas után, e' született szüzcsekét, nagy tisztelettel, mint jövőendő királynéjokat köszöntötték, és tisztelték.” Szent Anna a fényesség és a mennyei muzsikától „érzékenység kívül” volt, de mihelyt meghallotta Mária sírását magához tért és letérdelt, köszöntötte, majd Joachim is letérdelt az újszülött előtt.⁹ Anna és Joachim később Máriát a templomba vitte s „az oltár előtt térdepeltek, magok között tartván kis Leányokat.”¹⁰ A felajánlás is itt történt, együtt a templomi szolgálatba történő bevezetéssel.¹¹ Ujfalusi Judit mondatainak tartalmi és képi elemeiben megtalálható a tétszentkúti festmény ikonográfiai programja, így a jelenet értelmezésének fontos kiindulópontja; újabb adalékul ahhoz a tényhez, hogy a barokk kori képi ábrázolások ikonográfiai programjai — vagy azok bizonyos elemei —, milyen mélyen beágyazottak a korszak alig-alig feltárt, nagyszámú vallásos irodalmába. A szövegrészlet plasztikusan ér-

1. kép. Mária felajánlása. Tétszentkút, r. k. templom. Olaj, vászon, 277 x 163 cm. 1760. k. Fotó: Haris Andrea.

zékelteni, hogy Mária születésének legendájába Jézus születéstörténetének olyan csodálatos elemei épültek be, mint például az angyalok kórusa, amely a kezdetektől ismert, vagy az anyának a kisded előtti letérdelése, amely csak Szent Brigitta látomásai óta vált elterjedtté.

1708-ban herceg Esterházy Pál, a Mária kultuszról készített és általa jegyzett könyv 1690-es kiadása után,¹² egy Szent Anna tiszteletét bemutató kiadványt nyomtattatott Bécsben, amelyet jezsuita káplánjával, Szabott Ferencsel állíttatott össze.¹³ A könyv több kiadást is megélt a 18. században, metszetei az újabb megjelenések során bővültek. Az első kiadás csupán három metszete¹⁴ között már megtalálható Mária születésének új típusú képi megfogalmazása.¹⁵ A drapériával és építészeti elemekkel határolt tér középrészét, díszesen faragott végén Mária nevét hordozó, bölcső uralja, ennek két oldalán helyezkedik el a szülői pár. Anna a bölcső előtt, így a kép előterében áll, kinyújtott kezével emeli magasba, a bölcső fölé az újszülöttet. A másik oldalt, kissé már háttérben, Joachim térdel. A három szereplő szemét az égre emeli, ahol a felhőkből kibukkanó Atya elfogadja a felajánlást, és ahogy a kép aláírása is mondja „et Deo consecrat” (2. kép).

A tétszentkúti római katolikus templomban található nagyméretű festmény képi forrásának, az eddigi kutatások alapján, ez a metszet tekinthető. A kompozíció mintha annak tükörképes beállítása lenne; a szereplők elrendezése nem változik, továbbra is a középpontban lévő bölcső két oldalán helyezkednek el, de

2. kép. Mária felajánlása. Illusztráció [Szabott Ferenc]: Az Isten Mindenhatóságának Tárháza. Az az Sz. Anna a' Boldogságos Szűz Maria édes Annyának Tiszteleti. Főképpen a' Magyar Országban hozzája lévő régi, és buzgó aitatosságának öregbítésére megnyittatott. Bécsben, 1708. 103. lap.

3. kép. Felix Ivo Leicher: A megváltás allegóriája. Tét-szentkút, r. k. templom (jelenleg letét: Fertőd, Esterházy-kastély kápolna) Olaj, vászon, 280 x 162 cm. 1760. k. Fotó: Hack Róbert.

Joachim áll, Anna pedig ülve emeli fel az újszülöttet. Felül, a felhők között, angyalok kórusa öleli körül a sugárkoszorús tetragramban megtestesülő Atyaistent. A jelenet, a barokk festészet jellegzetesen jelzésszerű, egyszerre kintinek és bentinek is tűnő, drapériával, oszlopokkal, pilaszterekkel részben lehatárolt tere. A bölcső mellett megjelennek a történethez kapcsolható több jelentésréteget hordozó attribútumok, mint a galambpár, amely egyszerre utal Joachim áldozatára és Mária ajándékára, amikor Jézust bemutatja a templomban. A fehér gerlék kosara mögött áll egy vizeskancsó, amely jelképezi a születésjelenetbeli fürdetést és Mária tisztaságát. A festmény bal szélén, az Anna háttérben lévő füstölő, a főpapok által visszatartott áldozatot is jelölheti, itt azonban elsősorban a jelenet megszentelésére utal. A bölcső faragott rózsái azonban már egyértelműen csak Mária élettörténetének jelképei. A képen a mirákulum pillanata jelenik meg, a bölcső szinte még mozog, a benne lévő lepedő másik vége az Anna karjain fekvő bepólyált csecsemő alá gyűrődik. Mind Anna, mind Joachim mozdulatában, arcán inkább a jelenés csodája, mint az elmélyült áhítat tükröződik.

A képet nem csak jelentős méretei,¹⁶ hanem párdarabjával együttesen értelmezendő ikonográfiai raritása is kiemeli a tétszentkúti búcsújáró templom berendezései közül. A majdnem azonos méretű, bár eltérő formájú képeket eredetileg egymással szemközt, a hajó két oldalfalára függesztették fel.¹⁷ A Mária felajánlása festmény párdarabjának ikonográfiai programját röviden a Megváltás allegóriájaként lehet meghatározni (3. kép).¹⁸ János jelenéseiből az asszony és

a sárkány látomását jeleníti meg, amikor a holdsarlón álló, csillagkoronás, Napba öltözött asszony újszülöttjét egy hétfejű, tűzvörös sárkány akarja felfalni, de a „gyermeket elragadták és Isten trónjához vitték” (12, 1–6). A festmény az apokaliptikus látomásnak csak ezt az egy jelenetét állítja elé: az angyalok fehér lepedőn emelik az Atya színe elé a kisdedet.

Anyja és fia felajánlását, égi megszentelését, kijelölt küldetését ábrázolják a tétszentkúti oltárképek. Tematikájuk távol áll egy szerény, elsősorban csak lokális jelentőséggel bíró búcsújáróhely tárgyainak ikonográfiai programjától. Eredetileg nem e templom részei voltak, nem is ide készültek, amit megerősítenek a templom eddig feltárt történeti adatai is. Tétszentkút felúton található Győr és Pápa között. A kápolna alapítását a szentélyből a sekrestyébe vezető ajtó feletti, az alapítással egyidejű, kronosztikonos kőtábla örökíti meg, pontosan, de rejtélyesen. 1715-ben Christianus Aillers „Caesaris Capitaneus de Regimine Equestri,” az itt lévő kútvizétől meggyógyult és csodás felépülése helyén kápolnát emeltetett. Mindez azonban nem magyarázza meg, hogy miért kapott a kápolna Pádúai Szent Antal titulust, hogy miként került a főoltárra a passauai Madonna kegyképének másolata,¹⁹ és természetesen nem árulkodik arról sem, hogy ki is volt ez a titokzatos alapító, akinek nevét csak erről a tábláról ismerjük, neve más történeti forrásból eddig nem bukkan elő. A templom Canonica visitatiói szerint 1744-ben építették a mai templom elődjét, szentélyként felhasználva a korábbi kegykápolnát.²⁰ 1782-ben kibővítették a templomot,²¹ amely a helyszíni megfigyelések alapján, a templomhajó megemelését valamint kelet felé bővítését jelentette.²² 1860-ban leégett a templom fedélszéke, és Simor János, akkor még győri püspök, hathatós anyagi segítségével sikerült ismét megfelelő állapotba hozni.²³ A 18–19. században készült Canonica visitatiókból, az építési adatokon kívül, elég részletesen értesülünk a templom építészeti részleteiről, korabeli állapotáról, oltárainak felállításáról és titulusaik módosulásáról.²⁴ Az 1825 után készült Canonica visitatio a leggazdagabb a templom berendezési tárgyaira vonatkozó adatokban.²⁵ A főoltár 1769-től díszítette a templomot, az épület titulusának megfelelően Pádúai Szent Antalnak volt szentelve és a Szent Szűz képét is elhelyezték rajta.²⁶ A szentélyt elválasztó mívés kovácsoltvas rács 1772-ben készült, a Szent Anna-oltár alapítását 1746-ra,²⁷ a Szent József-oltárt 1775-re,²⁸ a szószéket pedig 1773-ra teszi az összeírás, amely — ezek mellett —, a felállítás évszáma nélkül megemlíti egy Kálvária-szoborkompozíciót is.²⁹ A két festmény először az 1873-as Canonica visitatio függelékében, a „Különfélék” megnevezés alatti E pontban tűnik fel: „2 nagy régi kép: a.) Sz. Háromság, b.) B. Sz. Mária avatása.” Kétségkívül erről a két képről van szó, amelyeket a 18. század végi, 19. század első felei vizitációs jegyzőkönyvek még egyáltalán nem említenek.³⁰

A festmények provenienciájának meghatározásához az egyetlen lehetséges fogódzóponthoz a Megváltás allegóriája festmény adja. A korábbi szakirodalom a ké-

peket Maulbertsch és Dorffmaister kérdéses műveként tartotta számon,³¹ a festmények 2000-ben történt restaurálása során a Megváltás allegóriáját, szignója alapján, Felix Ivo Leicher alkotásaként lehetett azonosítani.³² A festményen ábrázolt Apokaliptikus-jelenés képi megfogalmazását a 18. századi közép-európai festészetben, Paul Troger alkotta meg 1728-ban, a Sankt Pöltenben lévő Angolkisasszonyok templomában,³³ majd nem sokkal azután, az 1733–1734-ben elkészült altenburgi bencés apátsági templomban lévő monumentális kupolafreskóján. Az altenburgi falképek minden további, hasonló tematikájú, 18. századi osztrák alkotás kiindulópontjává váltak.³⁴ János jelenéseinek, a tétszentkúti festménnyel azonos, tematikájában szűkített interpretációja sem ismeretlen a korabeli osztrák festészetben. Daniel Gran freskóján, amelyet 1746–1747-ben készített a bécsi Szent Anna-templom orgonakarzata fölé, a jelenetnek szintén csak ez a részlete látható.³⁵ Leicher és Gran megegyező ikonográfiai programja ellenére Leicher festménye kompozicionális megoldásában a trogeri és grani előképek kompilációja. A kép datálása, festőjének ismerete ellenére is bizonytalan. Leichernek, megközelítőleg negyvenévnnyi munkássága során készült képei a Habsburg-birodalom területén kívülre is eljutottak, és mennyiségileg sem jelentéktelen életművének teljes feldolgozása még csak részleteiben publikált.³⁶ A Megváltás allegóriája-festményt fénykezelése, a reflexek erőteljes alkalmazása, az alakok kontúrozottságának megoldása, Leicher korai képeihez sorolja. Datálása az 1750-es évek közepétől az 1760-as évek második feléig képzelhető el; mivel Tétszentkút búcsújárótemplomának két festménye egymásra épülő, egymást szorosan kiegészítő ikonográfiai programot alkot, ezért a Mária felajánlása festmény készítésének ideje sem térhet el lényegesen ettől az időponttól.

A Mária felajánlása kompozíció datálásának bizonytalansága mellett sokkal problematikusabban jelenik meg a mester kérdése, mivel a kép szignálatlan, és jelenleg nem kapcsolható a 18. század közepén hazánkban alkotó mesterekhez. A Megváltás allegóriájához képest teljesen eltérő kompozicionális eszközöket, festészeti megoldásokat, koloritot, fény- és árnyékekezelést használó oltárképet bizonyosan nem lehet Leicher munkásságához kötni. Alkotóját, jelenleg, a mesterek abban a még kevésbé ismert körében keressük, akik elsősorban a 18. század nagy bécsi művészeinek architektúra-festőiként ismertek, de időnként önállóan is vállaltak munkát, vagy önállósították magukat.³⁷ A tétszentkúti festmény kapcsán egyelőre Franz Joseph Wiedon (1703–1785 után) — vagy az újabb szakirodalom által François-Joseph Vidonként említett — quadratúrista neve merült fel.³⁸ Wiedon elsősorban, mint architektúra-festő ismert, aki eleinte Daniel Grannal,³⁹ majd vejével, Josef Ignaz Mildorfferrel⁴⁰ dolgozott együtt. Tagja volt a bécsi Akadémiának,⁴¹ az 1763 és 1782 közötti adatok szerint „k. k. Cabinet Mahler”-ként évi 800 forint járandóságot kapott.⁴² Ma egyetlen szignált, figurális képe ismert, az

a nagyméretű olajfestmény, amely a Selmezbánya melletti Szélakna,⁴³ egykori hieronymita kolostor-templomának főoltárképe (4. kép).⁴⁴ A legújabb kutatás munkásságával hozta kapcsolatba a Wiener Neustadt közeli Nadelburg templomának 1759-re datált oltárképét is (5. kép).⁴⁵ A két festmény közötti összefüggést a nadelburgi kép felirata, a rajta ábrázolt bányászok alakja és a mindkét esetben megjelenő Selmezbánya környéki tájképek jelentik. A szélaknai oltárképen Szent József mennybevitеле látható, egy olyan kompozíciós beállításban, amelyet, a kutatás

4. kép. Franz Joseph Wiedon: Szt. József mennybevitеле. Szélakna (Windschacht, Siglisberg, Štiavnické Bane [SK]) volt hieronymita templom. Olaj, vászon. 1741. (?) Fotó: Galacanu Efstatia.

5. kép. Kálvária. Nadelburg [AU] r. k. templom. Olaj, vászon. 1759. Fotó: Haris Andrea.

szerint, Martin Altomonte honosított meg Közép-Európában, 1713-ban, Szent Januariusnak, a bécsi Stephansdomban elhelyezett oltárképével.⁴⁶ A festmény alsó zónájában a selmeci hegyek tűnnek fel, jobb sarkában pedig két, főnemesi viseletbe öltözött férfi és két gyermek imádkozik Szent Józsefhez. A nadelburgi főoltárkép a Keresztre feszítést ábrázolja, a kereszt alatt Avilai Szent Teréz alakjában Mária Teréziát, míg a kereszt másik oldalán a későbbi II. Józsefet⁴⁷ ismerhetjük fel, mellettük, a jobbszélén, két bányász térdepel, az előtérben egy kőtáblán felirat: „Prospect von der Königl. Schemützerischen Haupthandlung Ober-Piberstollen als Windschacht n. Siglisberg.” A képeket jelenleg inkább laza, elsősorban történeti és Selmezbányára utaló szálak, semmint festészeti eszközök, ábrázolás mód, kompozicionális vonások kötik össze. A tétszentkúti festmény hozzájuk ugyanilyen laza szálal kapcsolódik; a tétszentkúti Joachim és a szélaknai József azonos arcvonásaival, fejüknek, felső testüknek szinte teljesen megegyező beállításával köti össze az ábrázolásokat. A nadelburgi és tétszentkúti festményeket a szigorú kompozíciós rendszer, a térsíkok azonos jellegű használata, a mélyebb tónusok, a figurák zárt körvonalai kapcsolhatják össze. A kérdés azonban lezáratlan, a kutatást újabb, hiteles Wiedon festmény segítheti tovább.

A nadelburgi és a szélaknai kép között kapcsolatot teremt a császári család, hiszen Nadelburg egy Mária Terézia által alapított gyár- és munkástelep, a hegybányai hieronymita kolostort pedig III. Károly császár alapította 1734-ben.⁴⁸ A tétszentkúti két oltárképet ikonográfiájuk, a Szent Anna Társulat, a bécsi Szent Anna templom Megváltás allegóriájának hasonló típusú ábrázolása közelíti e megrendelői kör felé. Nem valószínűsíthető, hogy a tétszentkúti oltárképeknek ez a búcsújáró templom volt eredeti őrzési helye. A Canonica visitatiók alapján bizonyos, hogy a 19. század közepe előtt nem voltak a templomban. E kicsiny, Győr megyei településre kerülésüknek talán kapcsolata lehet a templom 1860 utáni, Simor János által támogatott felújításával. Jelenleg az a hipotézis merült fel, hogy a festmények Sopronból kerültek Tét-szentkútra. Sopronba, ahol működött a jezsuita rend, ahol a Szent Mihály-templomban ma is őrzik Felix Ivo Leicher, 1750 körülre (?) datált Szent Péter képét, abban a Szent Mihály-templomban, amelynek id. Storno Ferenc által vezetett felújítása idején, 1864–1868 között, kiárusították és kiselejtezték barokk berendezési tárgyait.⁴⁹

A Szent Anna barokk kultuszából kialakuló,⁵⁰ Máriát újszülöttként, a bölcső melletti devocio során ábrázoló jelenet, a 18. század végére Mária születéstörténetének részévé válik. Ezeken az ábrázolásokon a tradicionális születés jelenet — Anna ágyban fekvő alakjával és a szolgálókkal —, gazdagodik és kiteljesedik a felajánlás jelenettel, mint az Piliscsév vagy Vértesszőlős templomának főoltárképén látható, de továbbélnek azok az ábrázolások is, ahol csak a két szülő — Mária és az égiek —, részei a képnek, mint Székelyvécke⁵¹ temp-

6. kép. Mária felajánlása. Szuha, r. k. templom. Olaj, vászon. 1780. k. Fotó: Hajdók Judit

lomában. A fenti példák, kivétel nélkül, Kisboldogasszornynak, tehát Mária születésének ünnepére szentelt templomok főoltárképei. Az ikonográfia eredeti jelentésének az elhalványodása legmeghatóbban a szuhai Szent Család-templom főoltárképén látható, ahol a titulus ellenére Joachimot és Annát, közöttük a parasztbölcsőben fekvő, rózsákkal körbe hintett Máriát láthatjuk (6. kép). A bölcsőt egy angyal ringatja, felette két puttó mutatja fel a rózsákból font Mária-monogramos koszorút, és a képet a Szentlélek galambja koronázza.

Jegyzetek

- 1 Apokrifek. Szerk. VANYÓ László. Budapest, Szent István Társulat, 1980. 330.
- 2 Ridovics Anna jelen értékezést részben átfedő tematikájú tanulmányában a bölcső állandó jelenlétét Mária születésének ábrázolásain elsősorban barokk ikonográfiai elemként értelmezi, és nem kapcsolja sem Mária felajánlásához, sem a Szent Anna legendához, illetve ikonográfiához. Ld. RIDOVICS Anna: *Mária bölcsője. Adalékok „Mária születésének” barokk ikonográfiájához. Tanulmányok Rózsa György tiszteletére.* Szerk. BASICS Beatrix. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2005. 19–27.
- 3 Joachim megjelenése a Mária születése ábrázolásokon, a 12. század első felétől figyelhető meg, elterjedése párhuzamosan halad Szent Anna kultuszának 13–14. századi kibontakozásával, amikor egyre inkább Krisztus emberi természete és emberi valósága kerül előtérbe. Ld. SCHILLER, Gertrud: *Ikonographie der christlichen Kunst. Bd. 4,2. Maria.* Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1982. 64.; *A szentek élete.* Szerk. DIÓS ISTVÁN. Budapest, Szent István Társulat, 1984. 376. — valamint: *Lexikon der christlichen Ikonographie. Bd. 5. Ikonographie der Heiligen.* Hrsg. von Engelbert KIRSCHBAUM. Rom–Basel–Freiburg–Wien, Herder, 1973. coll. 167–184.
- 4 Ld. erre RIDOVICS Anna: *Az Isten Mindenhatóságának Tárháza. Szent Anna barokk kori tisztelete és ábrázolásainak ikonográfiája egy korabeli imádságoskönyv nyomán. I. rész.* In: *Ars Hungarica*, XXV. évf. (1997) 2. sz. 247.
- 5 RIDOVICS, 1997. 274 és BÁLINT Sándor: *Ünnepi kalendárium.* Budapest, Szent István Társulat, 1977. II.: 114.
- 6 SCHMIDT, Gerhard: *St. Anna in Wien I.* Salzburg, Verlag St. Peter, 2005. 2.
- 7 RIDOVICS, 1997. 249–250.
- 8 SCHWARCZ Katalin: *A klarissza apácák könyv kultúrája a XVIII. században.* Szeged, Scriptum Kft., 1994. 27–28.
- 9 *Makula nélkül való tükör, melly az Üdvözítő Jesus Kristusnak és szent szüleinek életét... és halálát adgya elé.* Cseh nyelvből ford. Ujfalusi Judith. Nagy-Szombat, 1712. 33–35.
- 10 Uo., 46.
- 11 Az ikonográfia e változatának magyarázatára és képi megjelenítésére ld.: SZILÁRDFY Zoltán: *Barokk szentképek Magyarországon.* Budapest, Corvina, 1984. 4. kép: Franz Leopold Schmittner: A gyermek Szűz Mária felajánlása.
- 12 *Az egész vilagon levő csudalatos Boldogságos Szűz kepeinek rövideden föl tet eredetei: Mellyet sok tanúságokból öszve szerzett, és az Aétatos hieviek lölki üdvösségére ki bocsátott Galanthai Esteras Pal Szentséges Romai Birodalombéli Herczeg's, Magyar Országi Palatinus.* Nagy-Szombatban, 1690.
- 13 [SZABOTT Ferenc]: *Az Isten Mindenhatóságának Tárháza. Az az Sz. Anna a' Boldogságos Szűz Maria édes Annyának Tiszteleti. Főképpen a' Magyar Országban hozzája lévő régi, és buzgo aita-tosságának öregbítésére megnyittatott.* Bécsben, 1708. Az 1708-as OSZK-ban lévő példányban csak 3 metszet található, az általam ismert leggazdagabban illusztrált példányát 1773-ban adták ki Nagyszombatban, a jezsuita társaság nyomdájában, ebben 14 metszet helyeztek el.
- 14 A metszetek készítője ismeretlen.
- 15 Ridovics Anna kutatásából ismert, hogy a metszet képi előzményének egy 1640. körül kiadott, az antwerpeni jezsuitákkal szoros kapcsolatban lévő, Philip Fruitiers/Fruytiers által készített rézmetszet tekinthető. RIDOVICS, 2005. 21. és 14. kép.
- 16 Mária felajánlása festmény: 277 x 163 cm. Olaj, vászon. Restaurálva: 2000. Restaurátor: Fazekas Gyöngyi. Megváltás allegóriája festmény: 280 x 162 cm. Restaurálva: 2000. Restaurátor: Tarbay Anna Mária.
- 17 A Mária felajánlása-kép jelenleg is Tétsszentkúton

- található, a Megváltás allegóriája, a fertődi Esterházy-kastély kápolnájában van ideiglenes letétként.
- 18 A képről ld. még: HARIS Andrea: *Kastélykápolnák hajdan volt díszei és mesteri. Körmend és Eszterháza*. In: *Magyar Műemlékvédelem*, XI. (2002) 299–300.
 - 19 A képet állítólag az itteni csodás vizű kútban találták. VÁLYI András: *Magyarországnak leírása*. III. Budán, 1799. 495.
 - 20 VARGA Imre–REICHARDT Gyula: *A Győri Székesegyházi Főesperesség alsó esperes-kerületi plébániáinak összeírása 1748-ban*. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, II. 1990. (1991) 163–164.
 - 21 Győri Egyházmegyei Levéltár, Canonica visitatio 1873.
 - 22 A templom szentélye megközelítőleg nyugat felé áll. A templom 1998-ban folyt külső- és belső tatarozása alatt, a szerző helyszíni megfigyelései.
 - 23 Győr, Egyházmegyei Levéltár, Canonica visitatio 1873. A templom kegyúri joga a közbirtokosságé volt, akik nem tudták a költséget állni. 1860-ból ismert a helyi kocsmáros kérvénye, miszerint árendájának csökkentését kéri, mert a templom leégése miatt a búcsúk elmaradtak. Ez az adat arra is rávilágít, hogy ebben az időben még rendszeresek voltak a búcsúk Szentkúton. VARGA László: *Tét nagyközség története*. Győr, Önkormányzat, 1996. 78.
 - 24 A mellékoltárok és a Kálvária mesterkérdéséről ld. JÁVOR, Anna: *Einige skulpturen des Straub-Kreises in Westungarn*. In: *Studien zur europäischen Barock- und Rokokoskulptur*. Hrsg. von Konstanty KALINOWSKI. Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1985. 194–197. A főoltárt és a szószéket a Pápan, a 18. század közepétől kb. 1770-ig működött pápai szobrászműhely munkái közé kell sorolni. A pápai szobrászműhelyre ld. HARIS Andrea: *A tihanyi bencés apátság mesterei és műtárgyai a 18. században*. PhD disszertáció. Budapest, 2006. A tét-szentkúti templom berendezési tárgyai az elmúlt kb. 20 év alatt, lopások miatt, jelentősen megfogyatkoztak. Eltűntek a szószék evangélista szobrai, az egyik mellékoltár képe valamint a főoltár összes szobra.
 - 25 Győr, Egyházmegyei Levéltár, Püspöki levéltár, Conscriptio proventum, 15. doboz. A külföldre az 1806-os évszám szerepel, ezzel szemben a szövegben hivatkozott legutolsó évszám 1825.
 - 26 Az általam használt 1748-as, és az 1781-es, 1813-as, valamint az 1873-as visitatiók a főoltár tituluszának leírásában nem térnek el, valamint említik a Szűz Mária-képet is, tehát feltételezhetően, csak az oltár retablójára valamint szobrai vonatkozik az évszám.
 - 27 Az oltárról az 1748-as összeírás is megemlékezik. Ld. VARGA – REICHARDT, 1991. 163–164.
 - 28 Az 1748-as összeírás szerint a templom harmadik mellékoltára a Fájdalmas Anyának van szentelve, az 1781-es visitatio pedig már Szent József-oltárról beszél. Ugyancsak ez az 1781-es visitatio említi a templomban egy negyedik oltárt, amely sem a korábbi, sem a későbbi összeírásokban nem szerepel „SStti C... Jesu” oltár. Ld. Győr, Egyházmegyei Levéltár, Püspöki levéltár, Conscriptio proventum, 15. doboz.
 - 29 A Kálvária-kompozíciót először az 1781-es Visitatio említi. Ld. Győr, Egyházmegyei Levéltár, Püspöki levéltár, Conscriptio proventum, 15. doboz.
 - 30 Érdekes, bár nehezen értelmezhető adalék a hányatott sorsú templomnak és festményeinek történetéhez Mithay Sándornak – akkor a győri Xantus János Múzeum igazgatója –, 1955-ből származó jelentése a kápolna helyszíni vizsgálatáról. Az Építészeti Tanács Titkársága Műemléki csoportjának írt jelentés szerint: „Egy 1872-ből származó adat alapján bizottság szállt ki a Tét-szentkúti templomhoz és a plébániának olyan ajánlatot tett, hogy az egyik értékes festmény odaajándékozásáért az egész templomot restauráltatja.” Mithay Sándor jelentése a tét-szentkúti kápolna helyszíni vizsgálatáról, 1955. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Tudományos-irattár, hivatali iratok, 1955.
 - 31 GENTHON István: *Magyarország művészeti emlékei. I. Dunántúl*. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1959. 393.
 - 32 Szignálva, jobbra lent: inven et pinx Felix Leicher.
 - 33 MATSCHE, Franz: *Eine unbekannte Ölskizze Paul Trogers für das Chorkuppelfresko in der Kirche der Anglischen Fräulein in St. Pölten*. In: *Acta Historiae Artium*, XXXIV. évf. (1989) 151., 159.
 - 34 A kupolafreskó tematikáját a Troger kutatás alapvető szakirodalma a következőképp határozta meg: „Die Menschwerdung Christi durch die Jungfrau und die Verfolgung durch den Drachen.” ASCHENBRENNER, Wanda – SCHWEIGHOFER, Georg: *Paul Troger. Leben und Werk*. Salzburg, Verlag St. Peter, 1965. 77. A képet más címen hozza a legújabb osztrák barokk összefoglalás: „Bedrohung und Errettung des Apokalyptischen Weibes” ld. *Geschichte der Bildenden Kunst in Österreich. Bd. 4. Barock*. Hrsg. von Hellmut LORENZ. Wien, Böhlau, 1999. 357–358.
 - 35 KNAB, Eckhart: *Daniel Gran*. Wien–München, Verlag Herold, 1977. 120–125.
 - 36 GARAS, Klára: *Felix Ivo Leicher (1727–1811)*. In: *Bulletin du Musée Hongrois de Beaux-Arts*, 13. (1958) 87–103., 144–154. Garas Klára, aki elsőnek foglalkozott behatóbban Leicher életművével, képei keltezésénél a Maulbertsch kompozíciókkal történő összehasonlítás lehetőségét vetette fel. Újabb feldolgozója, Lubomír Slavíček, eddigi publikációiban ennél összetettebb képet vázolt fel az előképek, a Maulbertsch műhelyével való összefonódás és az attól való távolodás vonatkozásában. Ld. SLAVÍČEK, Lubomír: *Skici a kresby v díle Felixe Iva Leichera (Několik poznámek a nových určení)*. In:

- Ars Baculum Vitae. Sborník studií z dějin umění a kultury. k 70. narozeninám Prof. PhDr. Pavla Preisse, DrSc. Vít Vlnas a Tomáš SEKÝRKA.* Praha, Národní galerie v Praze, 1996. 290–300.; SLAVÍČEK, Lubomír: *Felix Ivo Leicher, ein Maler ohne Eigenschaften? Versuch einer Stildefinition seines Oeuvres.* In: *Franz Anton Maulbertsch und Mitteleuropa. Festschrift zum 30-jährigen Bestehen des Museums Langenargen.* Hrsg. von Eduard HINDELANG, Lubomír SLAVÍČEK. Langenargen, Museum Langenargen am Bodensee, 2007. 221–243.
- 37 Munkásságukat elsősorban architektúra-festőként vizsgálja: KNALL-BRSKOVKY, Ulrike: *Italienische quadraturisten in Österreich.* Wien–München, Böhlau Verlag, 1984. 112., 187., 251.
- 38 Wiedonról legtöbb adattal a mai napig is Thieme–Becker-féle lexikon szócikke szolgál: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart.* Hrsg. von Ulrich THIEME und Felix BECKER. Bd. XXXV. Leipzig, E. A. Seemann Verlag, 1942. 528. – valamint újabban, Lotharingiai Károly révén Közép-Európába került művészként tarja számon a Renate Zediger által írt katalógustétel: *Lothringens Erbe. Franz Stephan von Lothringen (1708–1765) und sein Wirken in Wirtschaft und Kunst der Habsburger Monarchia. Ausstellung Schallaburg 2000.* Hrsg. von Renate ZEDIGER. St. Pölten, Ladesmuseum Niederösterreich, 2000. 189. A bécsi mesterek életrajzi adatait feltáró forráskiadvány azonban prágai születésűnek tünteti fel Wiedont. HAUPT, Herbert: *Das Hof- und Hofbefreite Handwerk im Barocken Wien 1620 bis 1770. Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte.* Studienverlag, Innsbruck, 2007. 760.
- 39 Daniel Gran mellett dolgozott architektúra-festőként: 1737: Hradisch, premontrei kolostor (THIEME – BECKER, 1942. 528.); 1744: Wien – Hetzendorf-kastély kápolnája (*Österreichische Kunsttopographie. Bd. II. Die Denkmale der Stadt Wien (XI. – XXI. Bezirk).* Hrsg. von Hans TIETZE. Wien, Verlag Anton Schroll, 1908. 32.); 1748–1750: Sonntagbergi kegytemplom, Antonio Tassi és Kürchmayr architektúra-festőkkel együtt (P. Benedikt WAGNER: *Sonntagberg.* Regensburg, Schnell & Steiner, 2005. 8., *Dehio-Handbuch. Niederösterreich, Südlich der Donau.* Autorinnen von Peter Aichinger-Rosenberger et al. Horn, Verlag Berger, 2003. 2261.); 1751: Wien, Szent Anna-templom (SCHMIDT, 2005. 5., *Dehio-Handbuch. Wien I. Bezirk – Innere Stadt.* Autorinnen von Günther Buchinger et al. Horn, Verlag Berger, 2003. 15.)
- 40 Josef Franz Mildorfer mellett dolgozott architektúra-festőként: 1762: Gács/Halič, Forgács-kastély, díszterem (PETROVA-PLESKOTOVA, Anna: *Maliarstvo 18. storočia na Slovensku.* Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 1983. 33., GARAS, Klára: *Unbekannte Fresken von Josef Ignatz Mildorfer.* In: *Mitteilungen der Österreichischen Galerie,* 24–25. (1980–1981) 131.; 1763: Seitenstetten, bencés kolostor, Sommerrefektorium, ahol szerződését, mint k. k. Kammer Mahler írja alá, 1200 guldenért, és Mildorferen kívül együtt dolgozik a Steyr-i Matthias Dollicherrel is. A figurális részeket Mildorfer festi. (*Seitenstetten. Kunst und Mönchtum an der Wiege Österreichs. Niederösterreichische Landesausstellung Stift Seitenstetten.* Schriftltg. Karl BRUNNER, Gottfried STANGLER, Ulrich ARCO-ZINNEBERG. Wien, Amt der Niederösterreichische Landesregierung, 1988. 318–319.); 1770–1775: Pozsony, Grassalkovich-palota kápolnája. (GRAJCIAROVÁ, Želmíra–RUSINA, Ivan: *Umenie reštaurovania. Galeria mesta Bratislavy, 2000.* Bratislava, Marpo, 2000. 124–125.) Figurális festő nélkül dolgozik: 1763: Seitenstetten bencés kolostorának könyvtárában, a korábbi, Troger által készített figurális festés mellé ornamentális díszítést készít a négy egyházatya büsztjével. (*Dehio-Handbuch. Niederösterreich,* 2003. 2209.)
- 41 ZEDIGER, 2000. 189.
- 42 THIEME – BECKER, 1942. 528
- 43 Szélakna / Hegybánya német néven Windschacht/Siegelsberg, a két település mai, együttes szlovák neve: Štiavnické Bane.
- 44 Az oltárkép szignált, datált. PETROVA-PLESKOTOVA, 1983. 112.; „Franciscus Josephus Wiedon pinxit anno 1741” szignatúrát ad, R. Zedinger 1745-ös képként tünteti fel, ld. ZEDIGER, 2000. 189. A kép bal alsó részén lévő szignó, szerző szerinti olvasata: Franciscus Josephus Wiedon Pinxit ano 1741 esetleg 1771. Ugyanakkor a kép egyenetlen festészeti megoldásokat hordoz, bizonyos részletei esetében felmerülhet Anton Schmidt közreműködése is.
- 45 Ld. ZEDIGER, 2000. 189. Nadelburgról, amely a császárnői alapítás után 1769-től haláláig gr. Battány Tódor birtokában volt, illetve a templomban található festményről ld. még: REITBÖCK, J.: *Das Altarbild in der k. k. Nadelburg.* In: *Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereins zu Wien,* XXVII. (1891) 21–25. – a településről: KNOFLER, Monika J.: *Die Nadelburg. Beispiel einer frühindustriellen Siedlung.* In: *Maria Theresia und ihre Zeit. Eine Darstellung der Epoche von 1740–1780 aus Anlass der 200. Wiederkehr des Todestages der Kaiserin.* Hrsg. von Walter KOSCHATZKY. Salzburg, Residenz Verlag, 1979. 159–164.
- 46 KLAUS, J.: *Martin Altomonte sein Leben und sein Werk in Oesterreich.* Wien, Heidrich, 1916. 35. és AURENHAMMER, Hans: *Martino Altomonte.* Wien–München, Verlag Herold, 1965. 38–39.
- 47 Wiedonról tudható, hogy korábban is készített legalább egy, a császári családdal, a későbbi II. Józseffel kapcsolatos ábrázolást, mivel adatolt a Wiedon által rajzolt és F. L. Schmittner által készített metszet. „Feier des Namensfeste des Erherzigh Joseph 23/24. 4. 1741.” THIEME – BECKER, 1942. 528.
- 48 Budapest, Magyar Országos Levéltár, E. 151. Ma-

gyar Kamara 15. d. 104.

- 49 MOHL ADOLF: *Győregyházmegyei jeles papok*. Győr, Győregyházmegyei Alap Nyomdája, 1933. 126–127. A Szent Mihály-templomban ekkor 8 mellékoltár volt, azonosításuk azért is problematikus, mivel eltérő titulusuk meghatározása. 1841-ben a következő oltárok találhatók a templomban: Háromkirályok, Szt. János, Nep. Szt. János, Joachim-Szt. Anna-Mária, Péter-Pál, Órangyal, Mária, Mindenszentek (*Sopron és környéke műemlékei*. Írták CSATKAI Endre et al. Szerk. DERCSÉNYI Dezső. 2. jav., bőv. kiad. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1956. 391.), ezzel szemben az 1859-es Canonica Visitatio a következőképp adja meg az oltárok titulusait: „St. Peter, Armen Seelen, Unbefleckte Empfängnis, Josephi, Schutzengel, 3 Könige, St. Jacobi, M. Frauen.” (Győri Egyházmegyei Levéltár)
- 50 Dél-német területen az azonos ikonográfiájú ábrázolások szinte kivétel nélkül Szent Anna-titulusú templomokban találhatók. Mint pl. Harlaching St. Anna templomában, a hajó falképén, amelyet Franz Michael Zimmermann festett 1756. Ld. a *Corpus der Barocken Deckenmalerei in Deutschland*. Hrsg. von Hermann Bauer, Bernhard Rupert. Bd. 3. München, Süddeutscher Verlag 1987. 82–85 vagy Annabrunn templomának hajójában, ismeretlen festő 1756–1757 közötti falképén. Ld. *Corpus der Barocken Deckenmalerei in Deutsch-*

land. Hrsg. von Hermann BAUER, Bernhard RUPPERT. Bd. 8. München, Hirmer Verlag, 2002. 27.

- 51 Közölve: SABĂU, Nicolae: *Metamorfoze ale barocului Transilvan. II. Pictura*. Cluj-Napoca, Mega, 2005. 523.

“et Deo consecrat”: The Iconography of Mary’s Offering and the Altarpiece of Tét-szentkút

Tétszentkút is a small pilgrimage place in the Győr–Moson–Sopron County, Hungary. Its church was founded in 1715, in which there are two large altarpieces from around 1760, relocated to the church in the middle of the 19th century only. Their provenance is unknown. One of them, the „Redemption of Mankind” (John 12:1–6), is signed by the well known Viennese master Felix Ivo Leicher. The other depicts a characteristically 18th-century iconographic theme: the offering of the newborn Mary by her parents. The present essay attempts to reveal the iconographic components, painted and written sources of the representation in question, its relationship with the Baroque Legendary of St. Ann and the Fraternity of St. Ann, as well as the identification of the painter of the altarpiece. At the moment I suggest that he was a painter close to the Imperial Court of Vienne, Franz Joseph Wiedon (Vidon), mostly known as a quadratura painter.